

Мініч Л. М.,

Національний університет "Острозька академія", м. Острог

СИНЕСТЕЗІЙНІ ВИЯВИ У ТВОРАХ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

У статті проаналізовано теоретичне підґрунтя явища синестезії в лінгвістиці, синестезію у творах М. Вінграновського, стан вивчення та основні напрямки дослідження цієї проблеми на сучасному етапі, зосереджено увагу на комплексному науковому вивченні вказаного явища насамперед з урахуванням його вияву в мовленні.

Ключові слова: синестезія, метафора-синестезія, синергетика, міжчуттєві асоціації, авторська синестезія.

В статье проанализировано теоретическая основа синестетических явлений в лингвистике, синестезию в творчестве Н. Винграновского, уровень изучения и основные направления исследования этой проблемы, сконцентрировано внимание на комплексном научном изучении данного явления с учетом его проявлений в речи.

Ключевые слова: синестезия, метафора-синестезия, синергетика, межчувственные ассоциации, авторская синестезия.

The article analyses the theoretical basis of synesthesia in linguistics, in literary works of N. Vynhranovsky, the extent to which these phenomena have been studied as well the main in their current investigation. The paper focuses on the holistic scientific study of synesthesia with regard to its manifestations in speech.

Keywords: synesthesia, synesthetic metaphor, synergy, intersensitive association, author's synaesthesia.

Постановка наукової проблеми та її значення. Синергетика стилю передбачає наявність окремих складників на усіх рівнях мови, а невід'ємним компонентом лінгвосинергетики М. Вінграновського виступають синестезійні вияви.

Перші спроби пояснити взаємозв'язки між різними органами відчуття можна знайти у творах античних авторів Аристотеля, Демокріта. Їхні погляди дещо відрізнялися від позиції сучасних науковців, що зумовлено рівнем розвитку античної науки та незнанням певних фізіологічних і нейропсихологічних аспектів чуттєвого сприйняття. Хоч термін "синестезія" запроваджено в науковий обіг відносно недавно, ще античні автори робили спроби пояснення причин певних взаємозв'язків різних сенсорних сфер. Демокріт зводив усі відчуття до різновидів дотикових вражень, обґрунтовуючи свою позицію тим, що всі відчуття діють через контакт тіла з атомами, що є частинками об'єкта, який сприймається.

В кінці ХХ століття помітно зріс інтерес лінгвістів до явища синестезії. Аналогічний сплеск синестетичних проявів у літературі та мові відбувався в кінці ХІХ століття у Європі.

Якщо звернутися до етимологічного значення слова "синестезія", то у перекладі з грецької мови (пор.: грецьк. *synaesthesia*) воно означає "рівнобіжність відчуттів" і впливає з природно-біологічної властивості людини одночасно переживати враження, одержані кількома органами чуття, наприклад, сприймання кольору або світла через звуки і навпаки.

Феномен синестезії відомий російський академік-нейрофізіолог А. Лурія розглядає як "мозкову аномалію" [6, с. 68]. Галеев Б. М. трактує її як норму людської психіки (сприйняття, уяви, творчості). Він вважає її специфічним проявом невербального мислення, в процесі якого відбувається порівняння або зіставлення різномодальних вражень за смисловим або емоційним критерієм. На його думку, саме синестезія – соціальний, культурний, а не біологічний феномен, саме мова, мистецтво – плацдарм, де найбільш активно формується та культивується синестезія [4, с. 5]. На основі зорових образів явище синестезії пояснювали представники Вюртбурзької школи гештальтпсихології, зокрема К. Бюлер пояснював синестетичну метафору на основі технічної моделі скіоптикону, тобто подвійної решітки, В. Вунд трактував метафори образним сприйняттям міміки обличчя та відчуттями органів смаку [3, с. 115].

Дослідники мови стверджують, що усім видам мистецтва властива синестезія, зокрема музиці (твори К. Дебюссі, М. Римського-Корсакова, О. Мессіана, О. Скрябіна), живопису (картини М. Чюрльоніса, В. Кандинського, А. Валенсі, Дж. Бельмонта), літературі (вірші А. Рембо, О. Блока, П. Тичини та Ф. Гарсія Лорки). В науковій лексичі з'являються такі терміни, як "музикальний живопис", "світломузыка", "кольоровий слух", "суміш відчуттів". Відомий західноєвропейський історик мистецтва А. Хаузер висунув концепцію синестезійної основи мистецтва загалом, а також показав, що психологічним рушієм синтезу є явище синестезії. На його думку, "синестезія і синтез – різні явища. Якщо синестезія – здатність викликати у адресата асоціативний відгук у свідомості на звук, на колір, на запах; похідна реакцій підсвідомості, явище суб'єктивного, глибинного плану, то синтез є феноменом зовнішнього плану, де наочно, матеріально і конкретно використано в царині одного мистецтва засоби іншого" [4, с. 8].

Отже, синестезія – це психологічне явище, сутність якого полягає у міжчуттєвих асоціаціях, сформованих у підсвідомості людини. У психології цей термін використовують для номінації кількох відчуттів при подразненні одного органу чуття, а у лінгвістиці він використовується на позначення механізму метафоричної аналогізації, який формується на сфері зорових, смакових, слухових, одоративних, тактильних відчуттів індивіда, що постачають власні одиниці на позначення інших концептуальних сфер.

У цій науковій роботі ставимо **за мету** з'ясувати своєрідність метафора-синестезії в поезії М. Вінграновського.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження.

Зауважимо, що синестезія у нашій роботі – це об'єкт вивчення не як психофізіологічний феномен, а як "вербалізований продукт" інтермодальних відчуттів – певна реакція мови на такі відчуття у вигляді інтермодальних сполук, які вербально закріплюють міжчуттєві зв'язки, як складовий компонент лінгвосинергетики творів М. Вінграновського.

Вивчаючи природу синестезії, кольорового слуху, більшість психологів стверджують, що значну роль у створенні аудіовізуальних образів відіграє емоційний фактор, який вони називають "законом емоційного зна-

ка”. Сутність його полягає в тому, що “враження або образи, які мають емоційний знак, тобто справляють на нас емоційний вплив, мають тенденцію до об’єднання між собою, незважаючи на відсутність схожості, суміжності між цими образами. Отже, утворюється комбінований витвір уяви, в основі якого лежить почуття або емоційний знак, що об’єднує різномірні елементи” [1, с. 145].

Синестезія виникає як суб’єктивне переживання у творах М. Вінграновського, але одночасно має об’єктивну значимість. Емоції, почуття, які залежать від внутрішнього стану, можуть бути “пофарбовані” в різні кольори спектру: “рожеві мрії”, “красна таємниця”. При цьому кожен колір передає лише конкретний стан ліричного героя, психологічний малюнок розвитку почуттів: *Коли твоя рука, солодка, ніби слава, Червонооким пальчиком майне в лимонній тиші і коли мене у темну глибину повергне твоя слада* (2, с. 66); *В гірчицям світлі днів осінніх, на літо, ти ідеши, й тече твій погляд темно-синій, як вітер в затінку небес* (2, с. 49). Емоції розчиняються в єдиному образі, який створює автор, залишаються лише колір та звук, одномоментний ефект синестезізму: *Дрімаче вітру срібна дуда, і дика груша в сні дичить, лиш не ляга моя прибулда, лиманом з поля ідучи* (2, с. 112). Колір може асоціюватися не лише зі звуком, але й з відчуттям смаку, запаху, навіть з певними уявленнями, ідеями, поняттями (дні, цифри, міста): *Уже тоді, оповесні, коли горища пахнуть першим сіном, і гарбузи цвітуть між картоплями, уже тоді прощання полохливе – носив я в серці – ношу кам’яну* [2, с. 89].

Синестезія сприяє розкриттю думок та почуттів автора, підсилює емоційно-оцінне забарвлення мови, допомагає знайти найближчий шлях до читача. Власне авторська синестезія може утворюватися: 1) шляхом переосмислення, збагачення, доповнення, розширення традиційних образів; 2) власне оказіональним способом. Найчисленнішою групою у поезії є синестезія, що ґрунтується на **зорових** відчуттях, що зумовлено кількома причинами: мозок одержує інформацію на 85% через візуальний канал, тоді як на аудіальний апарат припадає лише 9% усієї інформації, на решту каналів – 7%. Адже перш, ніж людину почути, відчутти тактильно, одоративно, її зазвичай спочатку сприймають візуально: *У лісі вже нічого не цвіте, цвіте лиш дятел на сосні сумливій, та синій дзвоник уві млі у мливій – це те цвітіння, але вже не те* [2, с. 65].

Синестезія у поезії М. Вінграновського ґрунтується на відчуттях та образах як фрагментах ментально-психологічного комплексу, що поєднуються завдяки аналогізації. Ще Аристотель вказував на таку природу метафоризації, вдаючись до лінгвістичних термінів *grave accent* та *acute accent* як перенесення з однієї сфери тактильних відчуттів на іншу. При цьому встановлюється паралелізм між типами наголосу, що сприймають слухом, та якостями, які сприймають органами дотику. Поет відтворює у мовленні традиційні художньо-образні парадигми, що ґрунтуються на **смакових** відчуттях, а саме: *Напечемо солодкої цибулі, із підчеревини нашкваримо шкварок... Під тихий крок зорі, під води при заснулі На цей пісок і ми вклавем свій крок* (2, с. 56); *Ми сядемо за хліб, і за вино, І за вареники з картоплею пухкою І за чарчиною хмільного супокою Згадаємо чиєсь сумне вікно* (2, с. 117). Світ, зображуваний поетом, віддзеркалюється в його поетичному словникові, у добірці тих метафоризованих понять, які покликані відтворити навколишню природу і передати емоційно-оцінне ставлення авторів до зображуваного. Відомий польський лінгвіст В. Дорошевський слушно писав: “У кожному мить нашого життя ми щось бачимо, чуємо, до чогось торкаємося, відчуваємо запахи, смаки, тому природно, що в нас виникає інтерес до форм нашого контактування” [5, с. 17].

Стилетворчим чинником ідіолекту М. Вінграновського виступає синестезія, побудована на дактильних асоціаціях, що дає змогу авторові передати плинне враження настрою, динаміку поліструктурної єдності світу, певну глобальну філософську позицію автора: *Сніг приліг на землю льольо, Притуливсь до тебе я, І гойднулась біля болю Новорічна ніч твоя...* (2, с. 78); *Кого я так люблю – люблю тільки тебе. Рука моя в твоїй руці співає, І погляд твій в душі моїй цвіте Тим квітом, імені якому ще не знаю* (2, с. 90). Така сенсорна образність базується на вже існуючих моделях поведінки людини – відчуття дотичності до фізичного тіла, щоб насолодитися теплом, ласкою та ніжністю.

Одоративні образи традиційно властиві західноєвропейському символізму і не були поширені в класичній літературі. Дослідження Л. О. Ставицької дали можливість констатувати, що вже в українській поезії 20-30 років ХХ століття набули поширення не тільки метафори запахів вражень, а й кілька ступенів їх ускладнення [7, с. 72]. Синестезійні метафори одоративного значення у поезіях М. Вінграновського займають не меншу частку, ніж усі інші синестетичні компоненти, наприклад: *Сміється заєць з морквою за вухом, Мокреньким носом ловить сніженя... І пахне шишка біля себе сухо, І степ лежить від мене – до коня...* (2, с. 65).

Отже, досліджуючи синестезію у творах М. Вінграновського, ми дійшли висновку, що власне авторські синестезії позбулися символістської концептуальності і мають психо-фізіологічну основу утворення, репрезентуючи гру-синтез різних значень перцептивної семантики – тактильної, зорової, одоративної, смакової, слухової.

Література:

1. Блинов И. К вопросу о синестезии в поэзии русских поэтов-символистов / И. Блинов // Всесоюзная школа молодых ученых и специалистов “Свет и музыка”. – Казань, 1979. – 134 с.
2. Вінграновський М. Цю жінку я люблю / Микола Вінграновський. – К. : Дніпро, 1990. – 205 с.
3. Вунд В. Основы физиологической психологии / В. Вунд. – М. : Либроком. – Т. III. – 123 с.
4. Галеев Б. М. Проблема синестезии в эстетике / Б. М. Галеев // Современный Лаокоон: эстетические проблемы синестезии. – М. : Изд.-во МГУ, 1992. – С. 5 – 9.
5. Дорошевский В. Элементы лексикологии и семиотики ; [пер. с польск.] / В. Дорошевский. – М. : Прогресс, 1973. – 288 с.
6. Лурия А. Маленькая книга о большой памяти / А. Лурия. – М. : Изд.-во МГУ, 1968. – 123 с.
7. Ставицька Л. Стаття крізь призму запахів / Л. Ставицька // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол., 2006. – Вип. 38. – Ч. II. – С. 72–78.